

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Ірина Мунасіпова-Мотяш, Вікторія Дяченко

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка

Чернигов, Україна

ira.motyash@gmail.com, viktoriya-825@ukr.net

Анотація. У статті висвітлюються питання взаємозв'язку екологічних цінностей, показників екологічної свідомості студентів різних спеціальностей з їх сенсо-життєвими та ціннісними орієнтаціями. В ході дослідження з'ясовано, що більшість респондентів характеризуються наявністю сенсу життя, цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і перспективу. Але в той же час ці показники більш виражені у студентів технічних спеціальностей. Студенти гуманітарних спеціальностей проявляють вищу економативність: високий рівень екологічних цінностей та екопсихологічної релевантності. У студентів технічних спеціальностей більші прояви екодевіацій: низький рівень екологічних цінностей, екопсихологічної релевантності та високий рівень совмісної диспозиції екологічної свідомості.

Ключові слова: екологічні цінності, екологічна свідомість, диспозиції екологічної свідомості, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми. Життя людини розгортається не лише у фізичному середовищі, світі природи, але і у світі штучному, нею ж самою створеним. Його можна розділити на дві основних складових частини — техносферу (світ техніки, технологій і тому подібне) і інформаційне середовище. Таким чином, життєдіяльність людини реалізується одночасно зі світом природи і в специфічному для людського суспільства інформаційному середовищі, що має свої закономірності розвитку і функціонування. Першою характерною особливістю інформаційного середовища суспільства, а в ширшому контексті — усієї людської цивілізації, являється те, що їй властиво постійне і стрімке розширення, здійснюване самою ж людиною (окремими особами, групами людей, організаціями, певними соціальними інститутами і тому подібне). Особливо бурхливо розширення інформаційного середовища суспільства відбувається останнім часом, і темпи його постійно ростуть. Другою характерною особливістю є те, що в інформаційному середовищі в інтегрованому виді і різноманітних, частенько досить химерних поєднаннях, одночасно існує інформація, яка адекватно відтворює реальний світ, а також деформована, спотворена інформація. Це обумовлено як складністю самого процесу пізнання і неповнотою наших знань про світ, так і упередженістю, суб'єктивністю людей, що її породжують, а частенько — цілеспрямованим використанням інформаційних процесів для введення оточення в оману, щоб досягти власних цілей [1]. Тому в умовах сучасності надзвичайно важливого значення набирають проблеми інформаційно-психологічної безпеки особистості і суспільства як складової інформаційної безпеки держави [1]. Спираючись на широке розуміння інформаційно-психологічної безпеки особистості, яке визначається як належний рівень теоретичної та практичної підготовки, що забезпечує захищеність і реалізація її життєво важливих інтересів та її гармонійний розвиток незалежно від наявності інформаційних загроз, особливої актуальності інформаційно-психологічна безпека особистості набуває в ході професійної підготовки сучасної молоді у вищих навчальних закладах [2].

Зважаючи на те, що важливими об'єктами інформаційно-психологічного захисту особистості є стан її духовного, душевного та фізичного комфорту, а також психофізичні фактори, що проявляються у вигляді фізичних, хімічних та інших впливів природного, антропогенного і техногенного походження, генофонд народів, що населяють державу та ін., цілеспрямоване формування екологічної свідомості, еколого-психологічної компетентності

студентської молоді, підвищення рівня екологічної культури є одним з пріоритетних напрямків інформаційно-психологічної безпеки особистості. Тому безсумнівно стає актуальним вивчення показників екологічної свідомості студентів різних спеціальностей, рівня екологічних цінностей студентської молоді та їх інтеграції у сенсо-життєву, ціннісно-орієнтаційну сферу особистості сучасного студента.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Аналізуючи місце екологічних цінностей в структурі ієрархії цінностей особистості визначаємо, що їх традиційно розуміють як різновид цінностей, що належить до сфери взаємодії людини і природи. В даний час існує незначна кількість робіт в педагогіці, соціології, психології, які висвітлюють проблему екологічних цінностей (Н.Ф. Винокурова, Т.В. Іванова, В.О. Ніколіна, Т. Стійок, Т. Маловидченко) [3]. Дослідниця проблеми екологічної освіти і виховання В.В. Ніколіна у своїх роботах розкриває сутність поняття «еколого-гуманістичні цінності», розуміючи під останніми «сукупність норм, установок, ідеалів гармонійного буття людини у природі та суспільстві». Однак така заміна поняття з метою підкреслення гуманістичного сенсу екологічних цінностей та схвалення «гармонійного буття людини у природі», знову повертає наукову думку до людино центристської інтерпретації взаємодії суспільства і природи [3]. В роботі Т.А. Маловидченко ставиться питання про інтеграційний характер екологічних цінностей. Насправді ж, інтегровність змісту поняття не розкривається, а замінюється певною типологією екологічних цінностей. Взагалі, підміна змісту поняття «екологічні цінності» їх типологією є досить поширеною логічною помилкою в наукових публікаціях [3].

Специфіка екологічних цінностей зумовлюється, з одного боку, специфікою об'єктів оцінки — об'єктів природи, їхньою складністю, різноманіттям зв'язків, особливостями взаємодії з іншими об'єктами природи аж до біосфери. Екологічні цінності, перебуваючи в певній ієрархії, постійно коригуються конкретною ситуацією, конкретною екологічною потребою певного суб'єкта і станом природи. До цього органічно долучається етичний аспект [3]. Можна помітити різні підходи типології екологічних цінностей. У залежності від пропонованих підходів та чи інша цінність стає провідною. Всі дослідники в сфері екології сходяться на думці, що сьогодні переважають утилітарні цінності.

Традиційна система екологічних цінностей відражає антропоцентричний підхід і включає такі цінності, як: світ, створений людиною; людина як міра речей; користь як міра природи; «голий» технократичний інженерний розрахунок. Навіть діяльність з охорони природи продиктована подальшим утилітаризмом: необхідністю зберегти природне середовище, щоб ним могли скористуватися в сьогоднішні і в майбутньому. Антропологічний підхід виділяє людину як провідну цінність. До антропоцентричного примикає гуманістичний підхід, що визначає провідною цінністю благо людини, який вважає людину найвищою суспільною цінністю [3; 4]. Дослідники шукають інші світоглядні підходи до класифікації екологічних цінностей, де людина б не виглядала суб'єктом, що підноситься над природою, не протиставляючи їй. В роботі чеського вченого Т. Стійка представлений соціологічний підхід до проблеми. Розуміючи під екологічними цінностями різні елементи природного середовища, Т. Стійок виділяє п'ять груп, пов'язаних [3]: з біологічними потребами людини, правильним розвитком і функціонуванням організму; за місцем проживання, роботи, відпочинку; з екологічними потребами; з потребами пізнання; як джерело естетичних та символічних цінностей. Біоцентричного підходу дотримуються багато авторів, у тому числі один з відомих вчених-екологів С.Н. Глазачев, який провідною цінністю вважає життя у всіх її проявах. Він зазначає: «В культурі завжди склалися уявлення про основні цінності, в якості якої могли виступати земля, капітал, інформація» [3].

Компліцит-концептуальний підхід В.О. Скребця, який є провідним в сучасній екологічній психології, визначає екологічні цінності та ціннісні орієнтації (в тому числі екодиспозиції) як основу екологічної культури, що є своєрідним способом життя природничим сенсом свідомості, в якому вони органічно поєднуються з потребами та навичками поведінки у відповідності до екологічної дійсності [4; 6]. Дотримуючись компліцит-концептуального підходу, розуміємо екологічну культуру як спосіб та міру

взаємодії з довкіллям на засадах інтеграції загальнолюдського досвіду по збереженню природного, соціального і штучного оточення, сприйняття та дії у відповідальному ставленні до довкілля, ціннісного матеріалу обов'язково причетного до сенсоутворювальних особистісних структур, що мають відношення до самовиразу людини як самості [5; 6]. Зважаючи на все відмічене вище, провідна роль формування екологічної свідомості, екологічної культури у руслі інформаційно-психологічної безпеки особистості стає очевидною, особливо в теоретичній та практичній професійній підготовці сучасної української молоді.

Метою дослідження є аналіз показників екологічної свідомості, екологічних цінностей в структурі сенсо-життєвих та ціннісних орієнтацій студентів різних спеціальностей як чинників інформаційно-психологічної безпеки особистості студентської молоді.

Методика та організація дослідження. Для проведення дослідження були залучені студенти гуманітарних та технічних спеціальностей університетів Чернігова. Обсяг вибірки складає 100 осіб віком 18 — 21 рік, з них 50 осіб – студенти гуманітарних спеціальностей Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка та 50 осіб – студенти технічних спеціальностей Чернігівського національного технологічного університету. Дослідження проводилось в груповій формі. На початку дослідження випробувані були проінформовані про мету дослідження, їм роз'яснили інструкції кожної з методик. Для підвищення достовірності результатів, дослідження проводилось анонімно (досліджуваних просили вказати тільки вік і стать). В емпіричному дослідженні використані наступні методики: методика «Сенсо-життєві орієнтації» Д.А. Леонт'єва; тест «Екоціннісні диспозиції» (ТЕД-М 25) В.О. Скребця; методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча. Математико-статистичний аналіз проводився із застосуванням комп'ютерної програми Spss 17.0 for Windows.

Аналіз результатів дослідження. З метою виявлення джерела сенсу життя, який може бути знайдений людиною або в майбутньому (мети), або в сьогоденні (процес) або минулому (результат), або у всіх трьох складових життя, була використана методика «Сенсо-життєві орієнтації» Д.А. Леонт'єва. Проаналізувавши отримані результати, відмічаємо, що життя опитаних студентів наповнено сенсом (середні значення загального показника ОЖ у студентів технічних спеціальностей становлять 104,3 бали, у студентів гуманітарних спеціальностей — 102,3 бали). Більшість сфер життя мають визначеність і зміст. Далі розглянемо окремо результати дослідження джерела сенсу життя у студентів різних спеціальностей: технічних та гуманітарних.

Джерелом сенсу у студентів технічних спеціальностей виступає шкала цілей (у 34,3 % виражена на високому рівні), тобто вони бачать сенс в майбутньому. Досліджуваним студентам технічних спеціальностей властива наявність в житті цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і тимчасову перспективу. Разом з тим високі бали за цією шкалою можуть характеризувати не тільки цілеспрямовану людину, але і людину плани якої не мають реальної опори в сьогоденні і не підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію. Високі показники у 34,1% респондентів технічних спеціальностей за шкалою Локус контролю-Я (Я — господар життя) характеризують їх як сильних особистостей з достатньою свободою вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями та завданнями і уявленнями про його сенс. 22,9% респондентів (високі бали за шкалою Локус контролю-життя) впевнені у керованості життя, здатності людини вільно приймати рішення та втілювати їх. Але у 34,2% досліджених виявлено низький рівень показників за шкалою результативності життя, що визначає їх певну незадоволеність прожитим відрізком життя, його продуктивністю та осмисленістю. 28,6% респондентів технічних спеціальностей (низькі бали за шкалою процес життя) не сприймають своє теперішнє життя як цікаве, емоційно насичене, наповнене сенсом. Це можна пояснити нереалізованістю задуманих планів, або неправильним вибором професії, яка не приносить задоволення. Отже, для студентів технічних спеціальностей джерелом

сенсу життя виступає майбутнє, вони мають достатню свободу вибору, але в той же час для них характерне незадоволеність прожитим відрізком часу. Саме ця причина може бути поштовхом до того, що сенс життя вони бачать у майбутньому.

Більшість студентів гуманітарних спеціальностей живуть сьогоднішнім (у 37,1% респондентів — низький рівень за шкалою цілей в житті), при чому у 42,9% респондентів гуманітарних спеціальностей виявлено низькі показники за шкалою результативності життя, що характеризує їх незадоволеність прожитим відрізком часу. 22,9% респондентів не вважають своє життя цікавим, емоційно насиченим, наповненим сенсом. Лише 25,7% студентів-гуманітаріїв мають цілі в майбутньому, що надають життю спрямованість та перспективу. Але високі показники (у 34,4% респондентів) за шкалою Локус контролю-Я (Я — господар життя) відповідають уявленню студентів гуманітарних спеціальностей про себе, як про сильні особистості, здатні контролювати власне життя та робити усвідомлений вибір. 25,8% студентів-гуманітаріїв (високі бали за шкалою Локус контролю-життя) впевнені, що людина може контролювати власне життя та вільно приймати рішення. Отже, студенти гуманітарних спеціальностей бачать сенс свого життя в теперішньому та минулому, хоча й незадоволені сьогоднішнім та прожитим відрізком життя.

Для виявлення рівню екологічних цінностей і показників екологічної свідомості студентів різних спеціальностей ми застосовували тест «Екоціннісні диспозиції» (ТЕД-М 25) В.О. Скребця. Отримані результати за методикою ТЕД-М 25 дозволили виявити такі особливості життєвих цінностей: студенти технічних спеціальностей мають більше вираженні соціальні цінності порівняно із студентами гуманітарних спеціальностей (середні значення — 35,3% та 26,9% відповідно), натомість у студентів гуманітарних спеціальностей порівняно їх однолітками переважають показники моральних цінностей (середні значення — 30,1% та 24,4% відповідно). Студенти технічних спеціальностей мають низькі порівняно із студентами-гуманітаріями показники екологічних цінностей (середні значення — 21,1% та 28,3% відповідно). Показники Я-цінностей у респондентів різних спеціальностей приблизно однакові (середні значення — 27,4% у студентів технічних спеціальностей та 26,8% — у студентів гуманітарних спеціальностей). Отже, для студентів технічних спеціальностей важливими є насамперед суб'єкт-суб'єктні взаємодії в суспільстві, норми та способи діяльності у суспільстві, пов'язані з соціально-економічними, соціально-політичними умовами життя, екологічні цінності займають у них останнє місце. Студенти гуманітарних спеціальностей віддають перевагу моральним зразкам, поняттям, вимогам, що дають їм змогу орієнтуватися у навколишній дійсності. Для них властива повна поінформованість про моральні цінності, наявність систематизованих знань щодо процесів осмислення моральних цінностей, уміння самостійно аналізувати та правильно оцінювати власну діяльність відповідно до моральних цінностей суспільства. Друге місце за значущістю у студентів гуманітарних спеціальностей займають екологічні цінності, що свідчить про обізнаність їх у сфері екологічних проблем, розуміння цінності природи, важливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії з природними об'єктами. Відмічені тенденції, можливо, пояснюються професійною спрямованістю респондентів та особливостям їх навчальних програм. Студентам гуманітарних спеціальностей Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка викладається курс екологічної психології та інші предмети еколого-психологічної спрямованості із застосуванням сучасних психологічних технологій, існує кафедра екологічної психології. Більшість опитаних студентів-гуманітаріїв навчаються на психолого-педагогічному факультеті, що безперечно впливає на важливість для них моральних цінностей, які є предметом розгляду психології.

Використання методики «ТЕД-М 25» дозволило з'ясувати особливості диспозицій екологічної свідомості університетської молоді та різновидів психічних станів у переживанні й ставленні до навколишнього середовища. Не зважаючи на низький рівень екологічних цінностей, серед диспозицій екологічної свідомості у студентів технічних спеціальностей найбільш вираженою є колаборативна, що свідчить про розуміння студентами сутності природи, усвідомлення ними своїх дій та рішень у ставлення до природи. Найнижчий

середній показник у респондентів технічних спеціальностей має гашенарна екологічна диспозиція, тобто вони не схильні завдавати шкоди природному середовищу від нудьги. У студентів гуманітарних спеціальностей крім колаборативної диспозиції екологічної свідомості також виражений психічний стан релевантності. Це означає, що для них екологія є знаковою, вони цікавляться екологічними проблемами не тільки у зв'язку з чимось чи з приводу якої-небудь події (обговорення екологічних проблем, екологічного тестування, загострення ситуації, виникнення забруднення або щось подібне), а вони цікавляться тому, що їм це важливо, вони прагнуть допомогти природі. Дану тенденцію можна пояснити тим, що екологічні цінності у студентів-гуманітаріїв мають найвищий ранг, їх середньостатистичні показники у цих респондентів досить високі. Найнижчий середній показник у студентів гуманітарних спеціальностей має совметральна диспозиція екологічної свідомості. Вони не знищують природу задля задоволення своїх потреб, а навпаки намагаються зберегти та відновити її, у їх розумінні людина не стоїть над природою, а знаходиться на одному рівні з природою, в гармонії з нею.

Для виявлення статистично-достовірних відмінностей в проявах екологічних цінностей, диспозицій та сенсо-життєвих орієнтацій студентів технічних і гуманітарних спеціальностей ми використали Т-критерій Ст'юдента. За результатами аналізу показників сенсо-життєвих орієнтацій (за методикою СЖО Д.А. Леонтьєва) статистично-достовірних відмінностей між цими показниками у студентів гуманітарних та технічних спеціальностей не виявлено. За допомогою застосування Т-критерію Ст'юдента, виявлені статистично достовірні відмінності ($p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$) між екологічними цінностями, станом релевантності та совмісійною диспозицією екологічної свідомості студентів гуманітарних та технічних спеціальностей. З'ясовано, що екологічні цінності та стан релевантності у студентів гуманітарних спеціальностей вищий ($p \leq 0,01$). Як зазначалося вище, це пояснюється тим, що у студентів психолого-педагогічного факультету досить багато предметів спрямовано на екологічну просвіту та формування екологічної свідомості. Прояв совмісійної диспозиції екологічної свідомості вищий у студентів технічних спеціальностей ніж у студентів-гуманітаріїв ($p \leq 0,05$). Тобто респонденти технічних спеціальностей схильні проявляти покірність, майже первісну шанобливість до природних стихій, шукають в природі захисту, сподівається на її милосердя, мають страх перед природними катастрофами. Це може бути пояснено низькою релевантністю екологічної свідомості цих респондентів.

Для вивчення ціннісно-мотиваційної сфери респондентів нами використана методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча. Відмічаємо наступні особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів технічної спеціальності: серед термінальних цінностей перше місце займає здоров'я – у 54,3% досліджуваних. На другому місці (у 17,1% студентів) — щасливе сімейне життя, на третьому місці (у 31,4% респондентів) — любов і на четвертому — 25,7% опитаних поставили матеріально забезпечене життя. Найнижчі позиції займає щастя інших (20% респондентів поставили зазначену цінність на шістнадцяте місце). Сімнадцяте місце – творчість (28,6% досліджуваних). І останнє вісімнадцяте місце посідає краса природи і мистецтва, майже половина респондентів (42,9%) віднесли її на останнє місце. Серед інструментальних цінностей перше місце посідає життєрадісність (25,7% респондентів). На другому місці – відповідальність (17,1% опитаних). 8,6% студентів на третє місце поставили вихованість та на четверте освіченість. 25,7% досліджуваних на шістнадцяте місце поставили високі запити. На сімнадцяте місце 14,3% студентів віднесли ефективність у справах. І найнижче 18 місце займає непримиренність до недоліків (31,4% респондентів).

За результатами дослідження студенти гуманітарних спеціальностей серед термінальних цінностей на перше місце віднесли здоров'я (34,3% респондентів). На друге місце 11,4% опитаних поставили щасливе сімейне життя. На третє місце 20% респондентів поставили любов і на четверте 11,4% досліджуваних віднесли розвиток. Найнижчі позиції займає суспільне визнання – 11,4% опитаних студентів віднесли його на шістнадцяте місце. На сімнадцятому місці – активне життя (14,3% респондентів). І на останнє вісімнадцяте місце 20% студентів поставили красу природи і мистецтва. Серед інструментальних

цінностей перше місце посідає життєрадісність (28,6% респондентів). Друге — вихованість (11,4% опитаних). Самоконтроль 14,3% студентів віднесли на третє місце. І на четвертому — сміливість у поглядах (11,4% студентів). Шістнадцяте місце займає раціоналізм (17,1% респондентів). На сімнадцятому місці — високі запити (20% респондентів). І на останнє вісімнадцяте місце займає непримиренність до недоліків (40% респондентів).

Для виявлення статично-достовірних відмінностей у ціннісно-мотиваційній сфері студентів різних спеціальностей нами був застосований критерій Манна Уїтні. Відмічено статистично-достовірні відмінності ($p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$) між вибором наступних цінностей: пізнання, відпочинок та розваги, незалежність та самоконтроль.

Для студентів гуманітарних спеціальностей характерний більш високий показник вибору цінності незалежності ($p \leq 0,05$), можливо це пояснюється професією яку вибрали студенти. Адже в їхній професії завжди головне здатність діяти самостійно, не бути маріонеткою в чужих руках адже від них в деякій мірі залежить майбутнє життя людини яка до них звернулася, також вміння діяти рішуче. Для технічних спеціальностей вищі показники з вибору цінностей пізнання та самоконтролю ($p \leq 0,01$). Це пояснюється тим, що техніка завжди йде вперед і постійно потрібно встигати за новими розробками, технологіями для цього потрібно більше пізнавати інформації. Студентам цікаво дізнаватися все більше та більше різноманітної інформації, їм цікаво розвиватися, займатися самоосвітою. Також їм потрібно вміти контролювати себе це один із важливих аспектів їхньої роботи. Також для них характерно більш високий показник вибору цінності відпочинку та розваг ніж студентам гуманітарних спеціальностей ($p \leq 0,05$). Однією з причин цього може бути те, що для них характерні більш важкі інтелектуальні навантаження, також чим більше студенти обізнані в економіці, чим вищою є їх фінансовий статок, і тим самим вони більше за інших цінують відпочинок та розваги.

Для визначення кореляційних зв'язків між показниками екологічної свідомості (екологічні цінності і диспозиції) та ціннісними й сенсо-життєвими орієнтаціями респондентів всієї вибірки було використано коефіцієнт кореляції Спірмена. В результаті проведеного кореляційного аналізу нами було виявлено статистично значущі зв'язки між такими характеристиками: прямий кореляційний зв'язок між показниками екологічних цінностей та локусу контролю – життя ($r = 0,311$ при $p \leq 0,01$), тобто у респондентів з високим рівнем екологічних цінностей є впевненість у керованості власного життя, можливості вільного прийняття рішень та їх реалізації. Прямий кореляційний зв'язок між вибором екологічних цінностей та матеріально забезпеченого життя ($r = 0,439$ при $p \leq 0,01$), студенти з високим рівнем екологічних цінностей схильні надавати високий ранг цінності матеріально забезпеченого життя. Можливо, це пояснюється тим, що у людини з високим рівнем матеріального статку більше можливості обирати екологічний спосіб життя (купувати якісні продукти, речі з натуральних матеріалів). Прямий кореляційний зв'язок відмічено між станом еколого-психологічної релевантності та вибором матеріально забезпеченого життя ($r = 0,336$ при $p \leq 0,01$), як і в попередньому випадку студенти, зацікавлені у вирішенні екологічних проблем, схильні надавати вищий ранг цінності забезпеченого матеріально життя. Можливо, це пояснюється розумінням того, що для порятунку та відновлення природи потрібний певний матеріальний статок та фінансова стабільність в суспільстві.

Далі подаємо результати кореляційного аналізу взаємозв'язків між складовими екологічної свідомості та сенсо-життєвими орієнтаціями і цінностями у студентів різних спеціальностей окремо.

У студентів технічних спеціальностей було виявлено прямий кореляційний зв'язок між такими характеристиками: екологічні цінності та матеріально забезпечене життя ($r = 0,466$ при $p \leq 0,01$); екопсихологічна релевантність та матеріально забезпечене життя ($r = 0,440$ при $p \leq 0,01$), колаборативна диспозиція екологічної свідомості та освіченість ($r = 0,523$ при $p \leq 0,01$), тобто студенти технічних спеціальностей з високим рівнем колаборативної екодиспозиції надають високий ранг цінності освіченості. Цей факт, можливо, пояснюється тим, що респонденти технічних спеціальностей розуміють важливість

набуття наукових знань, нових навичок для ведення господарської діяльності у співпраці з природою, гармонії з довкіллям, взаємодії з природними об'єктами. Відмічено обернений кореляційний зв'язок між совметральною диспозицією екологічної свідомості та локусом контролю – життя ($\rho = -0,437$ при $p \leq 0,01$). Високі показники совметральної екодиспозиції відповідають низьким показникам локуса контролю – життя, це, на нашу думку, можливо, пояснюється тим, що студенти технічних спеціальностей впевнені у непідвладності людського життя свідомому контролю, компенсуючи неспроможність контролювати власне життя, намагаються панувати над природним середовищем, підкорити природу задля своїх цілей.

У студентів гуманітарних спеціальностей виявлено прямий кореляційний зв'язок між такими характеристиками: моральні цінності та розвиток ($\rho = 0,455$ при $p \leq 0,01$), чим вищий рівень моральних цінностей тим вищий ранг студенти-гуманітарії надають розвитку. Це пояснюється тим, що розвиток разом з іншими “абстрактними” цінностями (життєва мудрість, пізнання, щастя інших) входить до структури моральних цінностей.

Відмічено прямий кореляційний зв'язок між екологічними цінностями та показниками процесу життя (інтерес та емоційна насиченість життя) ($\rho = 0,476$ при $p \leq 0,01$), тобто у студентів гуманітарних спеціальностей вищий рівень екологічних цінностей відповідає позитивному сприйняттю процесу власного життя, як цікавого емоційно насиченого, наповненого сенсом. Встановлено обернений взаємозв'язок між такими характеристиками, як ескапізм та ефективність у справах ($\rho = -0,449$ при $p \leq 0,01$), чим вищі показники ескапізму, тим менший ранг надають студенти-гуманітарії цінності ефективності у справах. Це пояснюється тим, що при високому рівні ескапізму, як психічного стану, відчувається стан пригніченості життєвого тону, настрою, самопочуття, невизначені загрози з боку екологічних проблем, подій, явищ, своєрідна втеча у світ ілюзій, відмежування, і на основі цього для респондентів гуманітарних спеціальностей ефективність у справах мало актуальна.

Таким чином, у результаті проведення емпіричного дослідження екологічної свідомості та ціннісно-мотиваційної сфери студентів гуманітарних та технічних спеціальностей, нами було виявлено, що більшість респондентів характеризуються наявністю сенсу життя, цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і перспективу. Але в той же час ці показники більш виражені у студентів технічних спеціальностей, що, можливо, пояснюється тим, що в них є більша можливість міжнародної співпраці і на сьогоднішній день їхні спеціальності більше користуються попитом. У студентів як гуманітарних так і технічних спеціальностей є певна невіра в свої сили контролювати події власного життя (низькі бали за шкалою Локус контролю-Я). Це можна пояснити тим, що вони мають певні сумніви щодо попиту на їхні спеціальності на ринку праці в Україні, мають деяку невизначеність у подальшій професійній діяльності після закінчення вишу, і саме цей страх дає невіру в свої сили.

Отримані результати аналізу показників екологічної свідомості дозволили виявити такі її особливості. Студенти технічних спеціальностей мають більше виражені соціальні цінності. Це свідчить про високий ступінь позитивного сприйняття соціальних норм, суб'єкт-суб'єктних взаємодій в суспільстві. Найменший показник у респондентів технічних спеціальностей мають екологічні цінності: природа виступає джерелом необхідних для них ресурсів. Для гуманітарних спеціальностей характерно високий рівень моральних та екологічних цінностей, що можна пояснити професійною спрямованістю. Серед диспозицій екологічної свідомості найбільш вираженою у студентської молоді є колаборативна, також у респондентів виражений стан екопсихологічної релевантності (за рахунок високих середньостатистичних значень цих показників у студентів гуманітарних спеціальностей). Це означає, що для більшості з них екологія є знаковою, вони цікавляться екологічними проблемами тому, що їм це важливо, прагнуть допомогти природі. Низькі значення гашенарної та совметральної диспозицій екологічної свідомості, характеризують поведінку студентів, як еконормативну: вони не знищують природу задля задоволення своїх потреб, а навпаки намагаються зберегти та відновити її, і для них людина не стоїть над природою, а

знаходиться на одному рівні з природою. Студенти гуманітарних спеціальностей проявляють вищу економативність порівняно з їх однолітками, які отримують технічні спеціальності, оскільки екологічні цінності та стан екопсихологічної релевантності у студентів гуманітарних спеціальностей вищий (статистично достовірні відмінності між цими показниками за Т-критерієм Ст'юдента, $p \leq 0,01$). Це пояснюється цілеспрямованим формуванням екологічної свідомості та екопсихологічної компетентності студентів-гуманітаріїв. У студентів технічних спеціальностей більші прояви екодевіацій: низький рівень екологічних цінностей, екопсихологічної релевантності та високий рівень совмісної диспозиції екологічної свідомості (статистично достовірні відмінності між її показниками за Т-критерієм Ст'юдента, $p \leq 0,05$). Респонденти технічних спеціальностей виявляють більшу залежність та слабкість перед стихіями природного початку, природними катаклізмами порівняно зі своїми однолітками, які отримують гуманітарні спеціальності, що, можливо, пов'язано з недостатнім рівнем розвитку екологічної свідомості та екопсихологічної компетентності.

Аналізуючи ієрархію цінностей студентської молоді, визначаємо, що серед термінальних цінностей студенти гуманітарних і технічних спеціальностей на перше місце поставили так звані "конкретні цінності" (здоров'я, щасливе сімейне життя, любов), а на останнє — цінності професійної реалізації (активне життя, суспільне визнання, продуктивне життя). Серед інструментальних цінностей у опитаних студентів на першому місці — цінності спілкування (життєрадісність, вихованість) та етичні цінності (відповідальність, самоконтроль), на останньому — індивідуалістичні цінності (раціоналізм, непримиренність до недоліків). Дані тенденції, вірогідно, пояснюються віковою структурою вибірки. Статистично достовірні відмінності (за критерієм Манна Уїтні) у структурі ієрархії цінностей студентів різних спеціальностей відмічено за рангами наступних термінальних цінностей: пізнання, відпочинок та розваги, й інструментальних цінностей: самоконтроль та незалежність. Для студентів технічних спеціальностей порівняно із студентами-гуманітаріями важливими є цінності пізнання, відпочинку та розваг і самоконтролю, а респонденти гуманітарних спеціальностей надають більшу перевагу незалежності.

В результаті проведеного кореляційного аналізу (коефіцієнт кореляції Спірмена) нами було виявлено у студентів технічних спеціальностей статистично значущий зв'язок між такими характеристиками: екологічні цінності та матеріально забезпечене життя ($\rho = 0,466$ при $p \leq 0,01$); екопсихологічна релевантність та матеріально забезпечене життя ($\rho = 0,440$ при $p \leq 0,01$); колаборативна екодиспозиція та освіченість ($\rho = 0,523$ при $p \leq 0,01$); совметральна екодиспозиція та локус контролю — життя ($\rho = -0,437$ при $p \leq 0,01$). Отже, у респондентів технічних спеціальностей показники екологічної свідомості пов'язані з освіченістю, матеріально забезпеченим життям, впевненістю у керованості людиною власним життям. У студентів гуманітарних спеціальностей було виявлено статистично значущий зв'язок між такими характеристиками: моральні цінності та розвиток ($\rho = 0,455$ при $p \leq 0,01$); екологічні цінності та процес життя (інтерес та емоційна насиченість життя) ($\rho = 0,476$ при $p \leq 0,01$); ескапізм та ефективність у справах ($\rho = -0,449$ при $p \leq 0,01$). Таким чином, у респондентів гуманітарних спеціальностей показники екологічної свідомості пов'язані з позитивним сприйняттям власного життя, інтересом та емоційною насиченістю життя, ефективністю у справах. Зазначаємо, що показники екологічної свідомості та екологічні цінності студентів технічних спеціальностей проектується у матеріальну площину, а студентів-гуманітаріїв пов'язані із самим процесом життя, задоволеністю життям, тому, можливо, більш значимі для них і сприяють економативній поведінці.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Дослідження теоретичних і методологічних проблем формування життєвих цінностей студентської молоді показало, що на формування ціннісних орієнтацій студентства в сучасних умовах впливає ряд факторів: відсутність інформаційно-психологічної безпеки особистості, наявність у суспільстві соціально-економічних протиріч, ослаблення державного, політичного і ідеологічного пресингу, розширення соціальної самостійності та ініціативи студентів. Відбувається

переоцінка цінностей, критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формуються нові уявлення про своє професійному майбутнє і майбутнє суспільства. Студенти менше цікавляться політикою, суспільним життям, далеко не всім подобається відвідувати культурно-мистецькі заклади, займатися творчістю, спортом, а на перший план виходять матеріальні цінності.

Цілеспрямоване формування екологічної свідомості та екологічних цінностей студентської молоді є одним важливих факторів інформаційно-психологічної безпеки особистості, оскільки психофізичні фактори (фізичні, хімічні та інші впливи природного, антропогенного і техногенного походження, генофонд народів, які населяють державу тощо), являються об'єктами інформаційно-психологічного захисту особистості.

В ході дослідження показників екологічної свідомості та ціннісно-мотиваційної сфери студентів різних спеціальностей з'ясовано, що більшість респондентів характеризуються наявністю сенсу життя, цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і перспективу. Але в той же час ці показники більш виражені у студентів технічних спеціальностей. Студенти гуманітарних спеціальностей проявляють вищу еконормативність порівняно з їх однолітками, які отримують технічні спеціальності, оскільки екологічні цінності та стан екопсихологічної релевантності у студентів гуманітарних спеціальностей вищий (статистично достовірні відмінності між цими показниками за Т-критерієм Ст'юдента, $p \leq 0,01$). Це пояснюється цілеспрямованим формуванням екологічної свідомості та екопсихологічної компетентності студентів-гуманітаріїв. У студентів технічних спеціальностей більші прояви екодевіацій: низький рівень екологічних цінностей, екопсихологічної релевантності та високий рівень совмісної диспозиції екологічної свідомості (статистично достовірні відмінності між її показниками за Т-критерієм Ст'юдента, $p \leq 0,05$). Респонденти технічних спеціальностей виявляють більшу залежність та слабкість перед стихіями природного початку, природними катаклізмами порівняно зі своїми однолітками, які отримують гуманітарні спеціальності, що, можливо, пов'язано з недостатнім рівнем розвитку екологічної свідомості та екопсихологічної компетентності. Показники екологічної свідомості та екологічні цінності студентів технічних спеціальностей проектується у матеріальну площину, а студентів-гуманітаріїв пов'язані із самим процесом життя, задоволеністю життям, тому, можливо, більш значимі для них і сприяють еконормативній поведінці.

Перспективою подальших досліджень є більш поглиблене вивчення чинників інформаційно-психологічного захисту особистості студента, психофізичних факторів, які впливають на інформаційно-психологічну безпеку молоді та є об'єктами інформаційно-психологічного захисту особистості, впровадження цілеспрямованого формування екологічної свідомості та еколого-психологічної компетентності у студентів технічних спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Гавришак Л. Інформаційно-психологічна безпека особистості у сучасному світі / Л. Гавришак // Проблеми гуманітарних наук. – 2012. – Вип. 29. – С. 101–110.
2. Горбулін В. П. Проблеми захисту інформаційного простору України: монографія / В. П. Горбулін, М. М. Би-ченюк. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
3. Екологічна психологія : хрестоматія / за ред. І.І. Шлімакової. – Харків : Видавництво «Діса Плюс», 2016. – 406 с.
4. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи / В.О. Скребець – К.: Видавничий дім «Слово», 2004. – 440 с.
5. Скребець В.О., Шлімакова І.І. (у співавторстві) Екологічна психологія : підручник / В.О. Скребець, І.І. Шлімакова. - К. : Видавничий дім «Слово», 2014. – 456 с.
6. Шлімакова І.І. Могилевець О.П. Динаміка змін професійно-значимих ціннісних орієнтацій практичних психологів / І.І. Шлімакова, О.П. Могилевець // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9 (174). – С. 9-13.